

АКТИВНОТО УЧЕНЕ – НАГЛАСИ НА УЧИТЕЛИТЕ (РЕЗУЛТАТИ ОТ ЕДНО ИЗСЛЕДВАНЕ)

доц. д-р Даниела Миткова, доц. д-р Николина Георгиева, д-р Надежда Райчева,
СУ „Св. Климент Охридски” –
Департамент за информация и усъвършенстване на учители
Рецензент: гл. ас. д-р Нели Димитрова

* Изследването е извършено с финансовото съдействие на Фонд Научни изследвания при СУ „Св. Климент Охридски”

Актуалност

На сегашния етап от развитието на българското училище учителят се намира в нова социална и училищна среда. Той е изправен пред предизвикателствата на днешния ден, които поставят изисквания към личността му, към неговата професионална подготовка и квалификация. Тези изисквания произтичат и от европейските тенденции за повишаване качеството на образованието чрез смяна на парадигмата в обучението, като единство от учене и преподаване. Става все по-ясно, че опитите за структурни, организационни и институционално наложени промени няма да доведат до желания резултат, ако не се потърсят възможности за повишаване на качеството на учебния процес „отвътре” чрез ново осмисляне на насочеността и характеристиките на педагогическото въздействие и взаимодействие. Активното учене, като обобщаваща съвременна психолого-педагогическа концепция за учене и преподаване, представлява интерес както в теоретичен план, така и по отношение на възможни практически решения.

Оценявайки значимостта на проблема, настоящото емпирично изследване си постави за цел да проучи отношенията и нагласите на учителите по проблемите на активното учене, приложението на съответните методи и инструментариум в реалната училищна практика и необходимостта от различни форми на обучение и популяризиране на добри педагогически практики.

Обхват и специфика на изследването

Изследването е проведено в рамките на проект „Дидактически модели за активно учене по природоматематическите учебни предмети” през 2009 г.

Методологията на изследването се основава на анкетния метод. Разработена е анкетна карта от 12 въпроса (Приложение), проучваща мнението на учителите в три направления:

- общи нагласи и отношение на учителите по проблемите на активното учене;
- методи и техники на обучение, мотивиращи и стимулиращи активната познавателна дейност на учениците;
- вид и форми на квалификационната дейност, свързана с използване и създаване на добри педагогически практики.

Въпросите в анкетната карта са с избран отговор от посочени няколко възможности. Само въпрос 11 предоставя възможност за повече от един отговор.

Обект на изследването са учители по математика и информатика, химия, биология и физика – участници в програми за продължаващо обучение, реализирани в Департамента за информация и усъвършенстване на учители. Общият брой анкетирани е 212, равномерно разпределени по специалности.

Основни характеристики на изследваната група (извадката) са представени в следващите таблици.

Таблица 1. Разпределение на учителите според типа на населеното място

Населено място	Брой	%
Областен град	61	28,78%
Малък град	83	39,15%
Село	68	32,07%

Таблица 2. Разпределение на учителите по трудов стаж

Стаж	Брой	%
До 10 години	55	25,95%
До 20 години	96	45,28%
До 30 години	42	19,81%
Над 30 години	19	8,96%

Таблица 3. Разпределение на учителите според образователната степен, в която преподават

Преподава в...	Брой	%
Гимназиален етап	105	49,53%
Прогимназиален етап	58	27,36%
Прогимназиален и гимназиален етап	49	23,14%

От трите таблици се вижда, че по показателя „населено място” анкетираните са равномерно разпределени. По показателя „трудов стаж” преобладават учителите с продължителност на стажа между 10 и 20 години, а по показателя „образователна степен, в която преподават” – тези, които преподават само в гимназиален етап. Това дава основание да смятаме резултатите за представителни и даващи добра представа за проблемите и постиженията в областта на изследването.

От таблица 1 се вижда, че 151 учители работят в малки населени места, които твърде често по различни причини остават извън обхвата на програми и проекти, обвързани с приложението на съвременните образователни технологии. Интерес за изследването представлява да се проследят мнението, практиката и потребностите именно на учители от малки градове и села.

Възрастовите характеристики показват, че по-голяма част от учителите (151 с до 20 години трудов стаж) са във възраст и със съответен трудов стаж, които предполагат висока степен на мотивация за прилагане на съвременни методи на обучение в собствената преподавателска и изследователска дейност и по-висока активност при усвояване на иновативни практики. Около 90% от анкетираните притежават професионалноквалификационни степени, което показва ясно изразен стремеж към професионално усъвършенстване.

Анализ на резултатите

За нуждите на изследването ще анализираме резултатите от отговорите в посочените три групи въпроси.

Първата група въпроси, от 1 до 4, целят да установят общите нагласи и отношението на анкетираните учители по въпросите за активното учене – приоритетни цели, възможност за приложение, личен опит и подготвеност за прилагането им.

Отговорите на тези въпроси създават доста дискуссионна ситуация, която в известен смисъл противоречи на първоначалните очаквания, породени от общите характеристики на анкетираните.

Първа група въпроси

Смятате ли, че методите за „активно учене” са приоритет в дидактиката на преподаване в българското училище?

Брой	Процент
Не 39	18,36%
Да 103	48,57%
Отчасти 70	33,07%

Учебното съдържание по предмета, по който преподавате, дава възможност за прилагане методите за активно учене?

Брой	Процент
Не 14	6,60%
Да 124	58,49%
Отчасти 74	34,91%

Имате ли опит в прилагането на иновационни методи на преподаване по предмета, по който преподавате?

Брой	Процент
Не 23	10,85%
Да 96	45,28%
Отчасти 93	43,87%

Чувствате ли се подготвени за използването на иновационни методи във вашата преподавателска работа?

Брой	Процент
Не 30	14,15%
Да 94	44,34%
Отчасти 88	41,51%

Буди размисъл фактът, че на въпроса, „Смятате ли, че методите за „активно учене” са приоритет в дидактиката на преподаване в българското училище”, общо 51,43% дават отговор „не” или „отчасти”. Интересен е и относително високият процент на отговора „отчасти” на въпроса, свързан с възможностите на учебното съдържание за реализиране на методите за активно учене, като този отговор е посочен от почти еднакъв брой учители по посочените учебни предмети, което изключва възможността за реална зависимост от спецификата и качеството на дидактическа интерпретация на учебното съдържание.

Изводите са по-скоро по посока на твърдението, че все още е налице недостатъчно разбиране и оценяване на ролята на съвременните образователни технологии в реалната училищна практика, и на факта, че оценяването на резултатите от учителския труд се основава повече на формални критерии и показатели, а не на проявите на творческо отношение към преподаването.

На въпроса, „Имате ли опит в прилагането на иновационни методи на преподаване по предмета, който преподавате?“, 45,28% отговарят категорично утвърдително. Прави впечатление отново високият процент на отговорилите „не“ (10,85%) и „отчасти“ (43,87%).

Тези резултати се потвърждават и при отговорите на въпрос 4. И тук по-малко от половината от анкетираните (44,34%) твърдят, че се чувстват подготвени за използване на иновационни методи в собствената си практика. Останалата част определят своя опит като много малък и недостатъчен.

Между резултатите от двата взаимно допълващи се въпроса съществува висока степен на корелация. Това означава, че въпреки широкото признание и популяризиране на методи, стратегии и техники за активно и интерактивно учене и преподаване все още този инструментариум не намира желаното широко приложение в реалната училищна практика поради липсата на достатъчно квалификация.

Между всички въпроси от първата група съществува почти идентично разпределение на отговорите. Изключение прави въпрос 4, при който намалява процентът на отговорите „не“ и „отчасти“ за сметка на положителния отговор. 58,49% от учителите определят учебното съдържание по предмета, който преподават, като даващо възможност за прилагане на иновативни практики. Но от отговорите на останалите въпроси от групата се вижда, че тези възможности до голяма степен остават неоползотворени. Причините могат да се определят в няколко посоки:

- Недостатъчно задълбочено познаване на пълните възможности на иновативните практики за постигане на образователните цели и ориентация поради това към традиционни методи, средства и форми на обучение;
- Недостатъчна методическа компетентност за целенасочено и системно интегриране на активни и интерактивни технологии като неразделна част от процеса на обучение и като цялостен подход и стратегия на организация;
- Недостатъчна материална осигуреност на такъв тип обучение и липса в повечето случаи на цялостна и стимулираща образователна среда в училищата;
- Липса на достатъчно обвързаност на креативните професионални решения с кариерното израстване и оценка на педагогическия труд.

Втората група въпроси насочват анкетираните към рефлексия върху собствената педагогическа практика.

Втора група въпроси

Колко често стимулирате учениците си да планират учебната си дейност?

Брой	Процент
Почти никога	37 17,45%
Няколко пъти годишно	47 22,18%
Всеки месец	67 31,60%
Всяка седмица	61 28,77%

Колко често възлагате на учениците да извършват дейности в урока, които са подходящи за тях?

Брой	Процент
Почти никога	7 3,30%
Няколко пъти годишно	30 14,15%
Всеки месец	50 23,58%
Всяка седмица	125 58,97%

Колко често стимулирате учениците си да обсъждат помежду си как да решат даден проблем?

Брой	Процент
Почти никога	15 7,08%
Няколко пъти годишно	34 16,04%
Всеки месец	43 20,28%
Всяка седмица	120 56,60%

Колко често възлагате на учениците си да си сътрудничат, когато работят по проект?

Брой	Процент
Почти никога	25 11,79%
Няколко пъти годишно	86 40,57%
Всеки месец	52 24,53%
Всяка седмица	49 23,11%

Колко често възлагате на учениците си да използват възможностите на информационните технологии при подготовката на уроците?

Брой	Процент
Почти никога	27 12,73%
Няколко пъти годишно	65 30,66%

Всеки месец	52	24,53%
Всяка седмица	68	32,08%

Колко често давате на учениците си задания, които изискват използването на уеб пространството?

Брой	Процент	
Почти никога	48	22,65%
Няколко пъти годишно	85	40,09%
Всеки месец	38	17,92%
Всяка седмица	41	19,34%

Въпросите от първата група са с общ принципен характер по отношение на ролята и мястото на интерактивните методи и затова учителите проявяват по-критично и дори скептично отношение. За разлика от тях отговорите на втората група въпроси изискват рефлексия над собствената работа и самооценка. Тук анкетираните са по-склонни да оценяват дейността си в по-позитивен план. И по шестте въпроса учителите определят като редовно (веднъж месечно и веднъж седмично) прилагането на различни методи и форми за активно учене. По-голяма част стимулират учениците си чрез проблемно ориентирано обучение (въпрос 7) и организиране на дейности, съобразени с техните особености (въпрос 6). По-малък е този процент по отношение на използването на възможностите на проектното, компютърно и интернет базираното обучение. На тези въпроси (8, 9, 10) са дадени най-много отговори „почти никога“.

Едно от възможните обяснения на този факт е, че все още учителите не намират техническата обезпеченост на образователната среда за удовлетворителна от гледна точка на реализиране на посочените дейности.

На второ място по висок процент на отрицателни отговори е въпросът, „Колко често стимулирате учениците си да планират собствената си дейност?“. Този факт говори, че немалко учители не познават съвременните технологии в тази посока или недооценяват значението на въпроса за целенасоченото и системно формиране и усъвършенстване на метакогнитивните умения – за организиране, планиране, коригиране на собствената познавателна и практическа дейност, за рефлексия над постигнатото, самоконтрол и самооценка.

Третата група въпроси се отнасят до регистриране на мнението на учителите за начините, източниците и формите на обучение с цел усъвършенстване на професионалните им компетенции.

Трета група въпроси

Какви форми за повишаване на вашата квалификация по проблемите на „активното учене“ предпочитате?

Брой	Процент
------	---------

Консултации	26	12,26%
Самостоятелно проучване на литературни източници	32	15,09%
Проучване на добри педагогически практики	96	45,28%
Обучителни програми	75	35,37%
Обучителни семинари	102	48,11%
Други	4	1,89%

Забележка: Поради възможността да посочват повече от един отговор, процентите надхвърлят 100%.

Каква квалификационна степен притежавате?

Брой	Процент
нямам ПКС	19 8,97%
пета ПКС	57 26,89%
четвърта ПКС	43 20,28%
трета ПКС	50 23,58%
втора ПКС	32 15,09%
първа ПКС	11 5,19%

От данните се вижда, че по-голяма част от учителите предпочитат организирани и колективни форми за професионална квалификация и усъвършенстване – обучителни програми и семинари. Постоянният обмен на мнения и постижения в рамките на професионалната общност създава този желан контекст за осмисленост, целенасоченост и споделеност на полаганите усилия и оценяване на постигнатите резултати. Прави впечатление високият процент учители, които настояват за необходимостта от проучване на добри педагогически практики. Това по сериозен начин поставя въпроса за усъвършенстване на начините и пътищата за получаване на информация относно постиженията и опита на учителската колегия по различни специалности, анализ на добрите практики и тяхното адаптиране към конкретни учебни предмети. Отговорите на този въпрос сочат по недвусмислен начин пресищане от прекалено теоретизиране и желание за практически приложими креативни предложения, тяхната конкретна методическа интерпретация и обосновка и главно технологизиране на предлаганите дейности.

Проведеното изследване насочва към следните общи изводи.

Забелязва се положителна тенденция учители с трудов стаж между 10 и 20 години да са мотивирани за целенасочено прилагане на съвременни образователни технологии в собствената си преподавателска и изследователска дейност. Те са и най-

активните участници в различните програми за продължаващо образование. Въпреки това тези нагласи в една значителна част остават на декларативно равнище.

Данните от анкетното проучване сочат, че все още активните и интерактивните стратегии, методи, техники и форми на обучение не се възприемат като интегративна, неразделна част от процеса на обучение, като цялостна и системно прилагана стратегия за постигане на образователните цели, а по-скоро като епизодичен елемент.

Учителите оценяват ролята и значението на методите на активното учене за постигане на образователните цели, но не го определят все още като действителен, реален приоритет поради липса на ясни критерии за оценка на полаганите усилия и резултатите, липса на материално осигуряване и т.н.

Анкетните резултати доказват широко известната теза, че учителите трябва да бъдат обучавани по начин, по който те след това се очаква да обучават своите ученици. Това създава желан контекст на осмисленост, целенасоченост и системност при планирането и организацията на образователния процес.

Налага се необходимостта от по-широко популяризиране на добрите педагогически практики. Предпочитанията на учителите са към интерактивни форми за квалификация, които осигуряват възможност за запознаване с постигнатото в практиката и създават условия за целенасочено и пълноценно общуване в професионалната общност.

Изводите дават повод за размисли по отношение на въпросите, свързани с цялостната стратегия за повишаване на квалификацията на учителите, включваща регулация на избора на обучаващи субекти, цели, организационни форми и педагогически технологии.

ЛИТЕРАТУРА

- Георгиева, Н., Д. Миткова, Н. Райчева. Дидактически модели за активно учене по природоматематическите учебни предмети. – В: Съвременното обучение между теорията и практиката. С.
- Петров, П., М. Атанасова. Образователни технологии и стратегии на учене. С., Веда – Словена, 2001.
- Темпъл, Ч., К. Мереди, Дж. Стийл. Как да учим? Изложение на основните принципи. С., 2006.
- Beck, I. Questioning the Author: An Approach for Enhancing Student Engagement with text. Newark. DE: International Reading Association, 1997.

<http://i-teach.fmi.uni-sofia.bg>

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ИНФОРМАЦИЯ И УСЪВЪРШЕНСТВАНЕ НА УЧИТЕЛИТЕ

АНКЕТНА КАРТА

Уважаеми колеги,

Като изразяваме уважението си към вашата професионална компетентност, най-учтиво ви молим да изразите становището си по въпросите от анкетната карта.

Отговаряйте, като заграждате с кръгче отговорите, които изразяват вашето мнение.

На въпросите, за които няма допълнителни указания, може да бъде даден повече от един отговор. Ако нито един от посочените възможни отговори не съвпада с вашето мнение, може да го изразите чрез свободен текст.

На въпросите без посочени отговори изразете вашето собствено мнение.

Смятате ли, че методите за „активно учене“ са приоритет в дидактиката на преподаване в българското училище?

а) да   б) отчасти   в) не

Учебното съдържание по предмета, по който преподавате, дава възможност за прилагане методите за активно учене?

а) да   б) отчасти   в) не

Имате ли опит в прилагането на иновационни методи на преподаване по предмета, по който преподавате?

а) да   б) отчасти   в) не

Чувствате ли се подготвени за използването на иновационни методи във вашата преподавателска работа?

а) да   б) отчасти   в) не

Колко често Ви се случва да:

Стимулирате учениците си да планират учебната си дейност

почти никога   няколко пъти годишно   всеки месец   всяка седмица

Възлагате на учениците да извършват дейности в урока подходящи за тях

—   —   —   —

Стимулирате учениците си да обсъждат помежду си как да решат даден проблем

—   —   —   —

Възлагате на учениците си да си сътрудничат, когато работят по проект

—   —   —   —

Възлагате на учениците си да използват възможностите на информационните технологии при подготовката на уроците

— — — — —

Задавате на учениците си задания, които изискват използването на уеб пространството

— — — — —

Какви форми за повишаване на вашата квалификация по проблемите на „активното учене” предпочитате?

- а) обучителни програми
- б) обучителни семинари
- в) самостоятелно проучване на литературни източници
- г) проучване на добри педагогически практики
- д) консултации
- е) други .....

Каква професионалноквалификационна степен притежавате?

- а) I ПКС   б) II ПКС   в) III ПКС   г) IV ПКС   д) V ПКС

Данни за вас:

Предмет/предмети, по които преподавате .....

Клас, в който преподавате .....

Училище .....

Населено място .....

Трудов стаж .....